

*Agnieszka Handzel**

CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING JAKO METODA UŁATWIAJĄCA PRZEŁAMYWANIE BARIERY KOMUNIKACYJNEJ W NAUCZANIU JĘZYKÓW OBCYCH

Słowa kluczowe: *Content and Language Integrated Learning*, nauczanie języka polskiego jako obcego, nauczanie języków obcych, komunikacja, kultura, nauczanie przez działanie.

Streszczenie. Artykuł porusza kwestię przełamywania trudności w używaniu języka obcego w naturalnej sytuacji komunikacyjnej poprzez wykorzystanie metody CLIL (zintegrowanego kształcenia przedmiotowo-językowego) do nauczania języków obcych i polskiego jako obcego od wczesnych etapów edukacji. *Content and Language Integrated Learning* zakłada nauczanie języka obcego poprzez treść oraz treści poprzez język. Wykorzystanie języka obcego jako narzędzia do zdobywania nowej wiedzy przynosi pozytywne skutki w pokonywaniu bariery komunikacyjnej, na którą napotykają osoby znajdujące się w środowisku obcojęzycznym. W artykule przedstawiono podstawowe założenia metody oraz zasady regulujące planowanie lekcji CLIL, a także doświadczenia i wnioski z lekcji przeprowadzonych w krakowskich szkołach podstawowych.

1. PROBLEMY JĘZYKOWE UCZNIÓW

Jeszcze kilkanaście lat temu dobra znajomość jednego języka obcego stanowiła atut na rynku pracy. Dziś, w dobie postępującej globalizacji, sprawna komunikacja w języku angielskim, który nabiera statusu języka uniwersalnego, staje się umiejętnością kluczową. Dlatego organy odpowiedzialne za edukację stopniowo rozszerzają programy nauczania, wprowadzając lekcje języka obcego nawet do przedszkoli. Doświadczenia w nauczaniu języków obcych wskazują jednak na fakt, że pomimo wielu lat systematycznej nauki języka obcego znaczny odsetek ludzi ma ogromny problem z przechodzeniem z jednego języka na drugi w naturalnej sytuacji komunikacyjnej. Nieznane słowa i struktury gramatyczne

* aga.handzel@gmail.com, Katedra Polonistycznej Edukacji Nauczycielskiej, Wydział Polonistyki, Uniwersytet Jagielloński, ul. Gołębia 16, 31-007 Kraków.

wywołują lęk, a odbiorca skupia się na mechanicznym przekładaniu komunikatów na język ojczysty, co zaburza, a czasem uniemożliwia skuteczną komunikację (Janus-Sitarz 2014). Z tym problemem muszą walczyć nauczyciele języków obcych. Często jednak nawet najsukuteczniejsze metody zawodzą – lekcje skupiające się głównie na przyswajaniu struktur i pojęć gramatycznych nie dają możliwości doskonalenia umiejętności komunikacyjnych uczniów.

Zmieniająca się w błyskawicznym tempie sytuacja społeczna Europy stawia przed nauczycielami i uczniami kolejne wyzwania. Młodzi ludzie coraz częściej spotykają w swoim najbliższym otoczeniu osoby pochodzące z innych krajów, wychowane w innej kulturze, posiadające odmienny system wartości. Świadoma postawa obywatelska, którą powinna budować szkoła, zakłada tolerancję wobec różnorodnych form odmienności, z naciskiem na odmienność kulturową. Doświadczenie uczy ponadto, że łatwiej i skuteczniej nawiązujemy współpracę z osobami, które znamy. Stąd kolejna powinność nauczycieli – budowanie świadomości różnic międzykulturowych, postaw tolerancji oraz umożliwianie uczniom poznania „Innych”, z którymi będą się spotykać w całym swoim życiu.

Przemiany społeczno-ekonomiczne sprawiły, że również Polska staje się celem emigracji zarobkowej. Dzieci obcokrajowców oderwane od swojej ojczystej kultury, słabo znające język polski, mogą spotkać się z brakiem zrozumienia ze strony rówieśników. Podobnych trudności doświadczają również mali reemigranci, którzy po kilku latach spędzonych za granicą na nowo muszą przejść niełatwy proces adaptacji do polskich warunków. Coraz więcej rodzin decyduje się na powrót do kraju. W każdej klasie mogą znaleźć się dzieci, których nie wyróżnia kolor skóry czy egzotyczne nazwisko, ale poprawna komunikacja w języku polskim stanowi dla nich zbyt trudne zadanie. Dla takich uczniów nauczyciel polonista staje się w rzeczywistości nauczycielem języka polskiego jako obcego. Powinien zatem rozwijać swoje umiejętności i poszerzać zakres zainteresowania o metody stosowane w glottodydaktyce. To może w znaczący sposób ułatwić pracę w wielokulturowej (i może wkrótce wielojęzycznej) klasie.

Możliwości nabywania przydatnych umiejętności dydaktycznych daje popularna w nauczaniu języków obcych metoda CLIL – *Content and Language Integrated Learning* – Zintegrowane nauczanie przedmiotowo-językowe.

2. CZYM JEST CLIL?

Zdefiniowanie CLIL nie jest łatwe. Właściwie dopiero w praktyce, przy wykorzystaniu tej metody, można w zadowalający sposób zrozumieć, na czym ona polega, i poznać jej podstawowe założenia. CLIL najczęściej definiuje się jako zintegrowane nauczanie przedmiotu oraz języka obcego (również ojczystego jako obcego) ze szczególnym naciskiem na uwrażliwianie uczniów na kwestie

wielokulturowości. Podstawowym celem tego sposobu nauczania jest przełamywanie bariery komunikacyjnej poprzez wykorzystanie języka obcego jako narzędzia do przyswojenia nowej, interesującej wiedzy i ważnych umiejętności (Janusz-Sitarz 2014). W skrócie: CLIL to przekazywanie nowych treści poprzez język obcy i doskonalenie umiejętności posługiwania się językiem poprzez treści.

Anna Janusz-Sitarz formułuje najważniejsze aspekty CLIL w następujący sposób:

- „1. Przełamanie barier w przechodzeniu z jednego języka na drugi.
2. Otwarcie na wielokulturowość: uwrażliwienie na inność, akceptacja różnic, walka ze stereotypami.
3. Dominanty w procesie nauczania/uczenia się:
 - a) uczenie przez działanie;
 - b) rozwiązywanie problemów;
 - c) oddziaływanie na wszystkie zmysły” (Janusz-Sitarz 2014, s. 252).

W tych kilku zdaniach zawierają się najważniejsze założenia metody wykorzystywanej na wszystkich etapach edukacji, której podstawowym celem jest ułatwienie uczniom/studentom przełamania bariery komunikacyjnej poprzez: wykorzystanie metod aktywnych, stwarzanie podczas lekcji atmosfery sprzyjającej poszukiwaniu rozwiązania autentycznych problemów i oddziaływanie na wszystkie kanały percepcji. Dodatkowym aspektem jest cel nadrzędny, stanowiący swoiste tło dla wszelkich zabiegów dydaktycznych – budowanie wrażliwości na odmienność kulturową i związane z nią problemy.

Podczas planowania lekcji CLIL należy wziąć pod uwagę najważniejsze aspekty, „składniki”, których wzajemne przenikanie się stanowi najistotniejszy wyznacznik kierunku działań podejmowanych przez nauczyciela. Są to:

- *Content* – wiedza – uczniowie powinni nabywać nowe umiejętności, zdobywać wiedzę i przyswajać postawy wrażliwości, tolerancji itp.
- *Communication* – zakłada wykorzystanie języka obcego do uczenia się nowych treści równoległe z doskonaleniem umiejętności posługiwania się tym językiem.
- *Cognition* – rozwijanie zdolności samodzielnego myślenia, zarówno konkretnego, jak i abstrakcyjnego, oraz rozwiązywania problemów.
- *Culture* – kładzie nacisk na uwrażliwianie uczniów, na kwestie odmienności kulturowej prowadzące do pogłębiania tolerancji oraz samoświadomości (Coyle i in. 2010; Darn 2006).

Utworzenie z tych elementów harmonijnej całości jest podstawowym etapem planowania, np. połączenie elementów rozwijających myślenie z wprowadzaniem nowej wiedzy wiąże się z odpowiednim sformułowaniem zadań i poleceń dla uczniów. Z kolei uwzględnienie aspektu komunikacyjnego i jego zależności z częścią merytoryczną zmusza do upewnienia się, że uczniowie rozumieją zarówno słownictwo związane z tematem lekcji, jak i to konieczne do wypełnienia zadań (np. polecenia na kartach pracy) (Coyle i in. 2010, s. 55).

Warto podkreślić, że podczas lekcji CLIL uwaga powinna skupiać się w równych proporcjach na sferze merytorycznej i językowej. Doświadczenie pokazuje jednak, że przeniesienie nacisku na temat i wykorzystanie języka przede wszystkim jako narzędzia do komunikacji odnosi bardzo pozytywny skutek. Postawienie wiedzy na pierwszym miejscu oznacza w praktyce, że uczniowie stają się aktywnymi użytkownikami języka, są w nim zanurzeni. Taka sytuacja zmusza ich, by wykorzystali język obcy jako narzędzie do aktywnego uczestnictwa w lekcji (Mackenzie, online [20.04.2014]).

Najważniejsze na lekcjach CLIL są nowe treści: np. poznanie zasady działania nowego urządzenia, elementów kultury dalekiego kraju, zasad dobrego wychowania, zrozumienie, dlaczego kobiety w krajach arabskich noszą specyficzne stroje lub wykonanie egzotycznej potrawy etc. Metodę CLIL można wykorzystać w każdej dziedzinie wiedzy – od historii przez kulturę po fizykę i nauki przyrodnicze. Treść musi być ciekawa i aktualna, wówczas język staje się medium, narzędziem służącym do zdobycia nowej, interesującej wiedzy (Janus-Sitarz 2014).

Należy zwrócić uwagę również na rolę ucznia w procesie nauczania metodą CLIL. Postawiony wobec konieczności używania języka obcego w zbliżonej do naturalnej sytuacji komunikacyjnej przyswaja go niejako „mimoходом”, nie dlatego, że takie jest polecenie nauczyciela, ale ponieważ musi wykorzystać swoje umiejętności językowe, by aktywnie uczestniczyć w pracy. Taka konstrukcja procesu nauczania/uczenia się determinuje kolejną cechę CLIL: płynność jest ważniejsza niż poprawność. Nauczyciel może z większą tolerancją traktować poprawność językową wypowiedzi uczniów, zwracając uwagę przede wszystkim na skuteczność podejmowanej przez nich komunikacji. Po przełamaniu pierwszej bariery komunikacyjnej przychodzi czas na stopniowe zwiększanie poziomu trudności języka wykorzystanego podczas lekcji, co automatycznie wpłynie dodatnio na poprawność językową uczniów. Taka postawa nauczyciela służy również stworzeniu na lekcji przyjaznej atmosfery, w której uczniowie pozbędą się lęku przed komunikacją w obcym języku, spowodowanego obawą przed oceną (Mackenzie, online [20.04.2014]).

Klucz do osiągnięcia sukcesu w nauczaniu CLIL stanowi odpowiedni dobór metod wykorzystanych podczas konkretnej jednostki lekcyjnej. Zadaniem nauczyciela jest wywołanie potrzeby zdobycia nowych informacji, rozwiązania problemów, podjęcia konkretnego działania służącego realizacji założonego celu związanego z tematem lekcji. To, co dzieje się na lekcji, powinno uwzględniać wszystkie kanały percepcji – aktywować wszystkie zmysły do rozwiązywania problemu. Zadania i projekty muszą być dla uczniów na tyle ważne, do tego stopnia atrakcyjne, by w pełni zaangażowali się intelektualnie i emocjonalnie w ich realizację. Tylko wtedy bez problemów zaakceptują fakt, że wydawane im polecenia, prezentowane materiały i instrukcje są w całości w języku obcym (Janus-Sitarz 2014).

3. CLIL W PRAKTYCE

Doświadczenia z pracy metodą CLIL podczas lekcji prowadzonych w ramach projektu EUCLID APPC¹ oraz kursu *CLIL In Primary Education* na Wydziale Polonistyki UJ przyniosły wnioski dotyczące strategii przełamywania barier komunikacyjnych na wczesnych etapach edukacji. Nauczyciel poprzez kompetentne wykorzystanie potencjału metody CLIL może w znaczny sposób ułatwić uczniom opanowanie umiejętności sprawnej i skutecznej komunikacji. Właściwie wszystkie działania związane z prowadzeniem takich lekcji mają na celu pokonywanie trudności komunikacyjnych.

Kluczowym etapem jest planowanie i przygotowanie materiałów dydaktycznych wykorzystanych podczas lekcji. Nauczyciel polonista może wybrać zagadnienie związane z kulturą. Lekcje przeprowadzone w krakowskich szkołach poruszały następujące tematy: muzyka, teatr (planowanie spektaklu, elementy gry scenicznej), moda, bohaterowie bajek, tradycyjne potrawy, podróże, elementy kultury i obyczajowości różnych narodów. Lekcje prowadzone były na poziomie szkoły podstawowej (drugi etap edukacji – klasy IV–VI), w klasach o różnym poziomie kompetencji językowej, dlatego zakres merytoryczny zagadnień był dosyć wąski – należało wybrać proste, ale atrakcyjne informacje, których przyswojenie sprawi uczniom satysfakcję.

Ciekawe efekty przyniosły m.in. lekcje opierające się na porównaniu różnych aspektów jakiegoś zagadnienia, np. elementów kultury danych państw, sposobów mieszkania czy podróżowania (cykl lekcji o Polsce, Chinach, Afryce, Azji i Australii, cykl lekcji o Londynie i Paryżu: *Podróż do Londynu i Paryża, Śniadanie w Londynie i Paryżu, Taniec*); zmian zachodzących w zakresie danego zagadnienia na przestrzeni czasu (cykl lekcji *Podróż w czasie: Muzyka, Malowanie na ścianie, Moda*).

Podczas takich lekcji uczniowie stopniowo przełamywali swoją nieśmiałość, by po kilkudziesięciu minutach podjąć próby samodzielnej komunikacji w języku obcym. Istotne było dopracowanie szczegółów lekcji, by żadne techniczne lub merytoryczne potknięcia nie pozwoliły zaburzyć koncentracji na postawionych przed uczniami zadaniach. Każdy element lekcji był szczegółowo planowany i analizowany pod kątem nowych informacji, jakie uczeń zdobędzie, oraz umiejętności językowych, które będzie doskonalił.

Nauczyciel CLIL spełnia szczególną funkcję – musi tak skonstruować polecenia, materiały i używać języka w taki sposób, by uczniowie zrozumieli, na czym polega powierzone im do wykonania zadanie. Często wiąże się to

¹ Szerzej na temat projektu EUCLID APPC, w którym uczestniczył Uniwersytet Jagielloński, pisze Anna Janus-Sitarz w artykułach: *Jak poszerzać kompetencje polonisty? Nauczyciel CLIL, czyli zintegrowane nauczanie języka i przedmiotu* (2014) oraz *Polskie i europejskie doświadczenia pedagogiki CLIL (Content and Language Integrated Learning)* (2013).

z wykorzystaniem równoległe środków komunikacji niewerbalnej – ilustrowanie swoich wypowiedzi za pomocą gestów czy mimiki twarzy. W pokonywaniu problemów z komunikacją pomagają również obecne na lekcji rekwizyty. Uczeń chcący odnieść się w wypowiedzi do danego przedmiotu, może po niego sięgnąć lub wskazać go, jeśli nie pamięta odpowiedniego słowa – zostanie zrozumiany, a sytuacja komunikacyjna nie wywoła lęku przed następną próbą porozumienia.

Każda lekcja była skonstruowana tak, by wzbudzić zaangażowanie uczniów w rozwiązywanie problemów, stworzyć warunki do aktywnego, twórczego myślenia i komunikacji. W tym celu kreowano sytuacje zbliżone do rzeczywistych warunków komunikacyjnych. Istotne było wywoływanie rzeczywistej luki komunikacyjnej, która zmotywuje do poszukiwania odpowiedzi na postawione pytania. Służyły temu takie zadania, jak: odpowiadanie na pytania, dopasowywanie podpisów do ilustracji, praca z mapą, selekcjonowanie informacji, tworzenie scenek, miniprezentacji. Istotne okazało się również wzbudzanie zainteresowania poprzez nietypową organizację przestrzeni i ruch w trakcie lekcji. Przystawienie stolików (np. układ jak w restauracji z białymi obrusami i nauczycielem w roli szefa kuchni, witającym wchodzących uczniów przy drzwiach), posadzenie uczniów na podłodze (np. podczas lekcji o podróżach), ławeczkach lub przekształcenie klasy w salę kinową/teatralną to doskonały sposób, by uczniowie, zadziwieni odmienną organizacją przestrzeni, z większym zaciekawieniem uczestniczyli w pracy.

Na wszystkich lekcjach pojawiło się również ćwiczenie mające na celu powstanie konkretnego produktu. Były to: plakaty, kolorowe karty pracy, wspólnie namalowane graffiti, scenki, kostiumy do scenek teatralnych, czy nawet samodzielnie skomponowany i odegrany na różnorodnych instrumentach utwór muzyczny. Zakończenie lekcji stanowiła wówczas prezentacja efektów pracy uczniów, którą wykonywali z entuzjazmem. W takiej sytuacji np. omówienie plakatu, który zaprojektowali, nie sprawia zbyt dużych trudności. Konkretny produkt pozwala również zebrać informację zwrotną o postępach uczniów, co jest konieczne przy planowaniu kolejnych lekcji. Namacalny efekt pracy na lekcji to kwestia istotna także dla jej uczestników – stanowi pewnego rodzaju pamiątkę, która zwiększa ich zaangażowanie podczas kolejnych spotkań z językiem obcym w tej formie.

Podczas lekcji eksperymentalnych, przeprowadzonych przez studentów, zastosowano wyłącznie materiały przygotowane przez nich pod kierunkiem prowadzących. Metodę CLIL wykorzystano w praktyce do nauczania języka obcego polskich uczniów, ale powstały materiały w wielu wersjach językowych (języki angielski, francuski, niemiecki). Istotną zaletą metody jest możliwość przełożenia przygotowanych materiałów na dowolny język. Proces planowania oparty na równoczesnej analizie zawartości merytorycznej i językowej, z uwzględnieniem treści oraz konkretnych zwrotów, wyrażań i słów, które w danym momencie poznają uczniowie, pozwala przygotować „uniwersalny” konspekt lekcji, który umożliwi jej realizację w dowolnym języku. W związku z tym z metody mogą z podobną skutecznością korzystać zarówno nauczyciele języków obcych, jak

i glottodydaktycy. Korzystając z takiego ułatwienia, należy jednak wziąć pod uwagę specyfikę grupy, która będzie uczestniczyć w danej lekcji. Dopasowanie treści, zakresu zagadnienia oraz poziomu języka do indywidualnych możliwości i potrzeb uczestników lekcji przyniesie najlepsze efekty.

Przygotowanie lekcji CLIL jest procesem długotrwałym, wymagającym od nauczyciela niemałego wysiłku. Początkowe trudności w pełni rekompensują satysfakcja płynąca z widocznego zaangażowania uczniów i dobra zabawa, będąca nieodłącznym elementem tego sposobu nauczania. Dodatkowym źródłem motywacji jest to, że badania potwierdzają wyższość takiego sposobu nauczania języków obcych nad tradycyjnymi metodami. Uczniowie uczęszczający regularnie na lekcje CLIL mają wyraźnie lepsze umiejętności komunikacji w języku obcym niż ich rówieśnicy, którzy uczestniczyli wyłącznie w tradycyjnych lekcjach języka obcego (Wegner 2012, Várkuti 2010).

Praca z wykorzystaniem tej metody pozwala także zupełnie inaczej spojrzeć na dydaktykę języka polskiego. Sięgnięcie w trakcie lekcji po atrakcyjne materiały, rekwyzyty, uwolnienie siebie i uczniów od nużącej rutyny sprawiają, że nawet najtrudniejszy temat może stać się źródłem dobrej zabawy i satysfakcji, a praca przyniesie zadowalające efekty w postaci wzrastających umiejętności i wiedzy uczniów. Nauczyciele polonisci oraz nauczyciele języka polskiego jako obcego na wszystkich etapach edukacji mają szczególne predyspozycje, by wykorzystywać CLIL. Konieczność kształtowania w uczniach otwartości na odmienność kulturową i doskonalenia umiejętności komunikacyjnych wymuszają przyjęcie nowej perspektywy. Adaptowanie założeń metody CLIL, wykorzystywanie jej elementów lub twórcze przetwarzanie doświadczeń innych nauczycieli mogą stanowić rozwiązanie problemów z komunikacją, z którymi wszyscy uczący stykają się w szkolnej codzienności.

BIBLIOGRAFIA

- Coyle D., Hood Ph., Marsh D., 2010, *CLIL. Content and Language Integrated Learning*, Cambridge.
- Darn S., *CLIL: a lesson framework*, <https://www.teachingenglish.org.uk/article/clil-a-lesson-framework>, [20.04.2014].
- Handzel A., 2014, *Niezapomniana lekcja, czyli CLIL w praktyce*, [w:] *Polonistyka szkolna zanurzona w języku*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków.
- Janus-Sitarz A., 2013, *Polskie i europejskie doświadczenia pedagogiki CLIL (Content and Language Integrated Learning)*, [w:] *Glottodydaktyka polonistyczna w obliczu dynamiki zmian językowo-kulturowych i potrzeb społecznych*, red. J. Mazur, A. Małycka, K. Sobstyl, Lublin.
- Janus-Sitarz A., 2014, *Jak poszerzać kompetencje polonisty? Nauczyciel CLIL, czyli zintegrowane nauczanie języka i przedmiotu*, [w:] *Polonistyka szkolna zanurzona w języku*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków.
- Mackenzie A., *How should CLIL work in practice?*, <http://www.onestopenglish.com/support/methodology/teaching-approaches/how-should-clil-work-in-practice/156531.article>, [20.04.2014].

- Meyer O., *Towards quality-CLIL: successful planning and teaching strategies*, dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3311569.pdf, [15.04.2014].
- Sudhoff J., 2010, *CLIL and Intercultural Communicative Competence: Foundatios and Approaches towards a Fusion*, „International CLIL Research Journal”, vol. 1(3), <http://www.icrj.eu/13/article3.html>, [12.04.2014].
- Várkuti A., 2010, *Linguistic Benefits of the CLIL Approach: Measuring Linguistic Competences*, „International CLIL Research Journal”, vol. 1(3), <http://www.icrj.eu/13/article7.html>, [12.04.2014].
- Wegner A., 2012, *Seeing the Bigger Picture: What Students and Teachers Think About CLIL*, „International CLIL Research Journal”, vol. 1(4), <http://www.icrj.eu/14/article3.html>, [12.04.2014].

Agnieszka Handzel

CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING AS A METHOD OF FACILITATING OVERCOMING THE COMMUNICATION BARRIER IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Keywords: content and language integrated learning, teaching Polish as a foreign language, teaching foreign languages, communication, culture, teaching through activities

Summary. The article discusses Content and Language Integrated Learning as a facilitating method overcoming language barrier in teaching foreign languages (also Polish as a foreign language) from early stages of education. Content and Language Integrated Learning is defined as learning language through content and content through language. Using language as a tool to gain new knowledge and skills helps to overcome communication barriers in genuine communicative situations. This article presents main principles of planning CLIL lessons and theoretical foundations of CLIL pedagogy, which determines educational success. The last part of article describes the author's experience including planning and delivering CLIL lessons in a primary school in Kraków.